

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«РОЖИЩЕНСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
ІМЕНІ С.З.ГЖИЦЬКОГО»**

ТВАРИННИЦТВО

ПРОГРАМА

**освітнього компонента (навчальної дисципліни)
підготовки фахівців ОПС фаховий молодший бакалавр**

спеціальність 211 Ветеринарна медицина

**Рожиче
2022 р.**

Укладач:

Чижевська О.І. викладачка ВСП «Рожищенський фаховий коледж Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького»

Рецензенти:

Заяць О. Й., Прус В. В., викладачі ВСП «Рожищенський фаховий коледж Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького»

Програма обговорена на засіданні циклової комісії
ветеринарних дисциплін

Протокол від «25» липня 2022 року № 8

Голова циклової комісії Заяць О. Й.

Рекомендовано Педагогічною радою ВСП «Рожищенський фаховий коледж ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького»

Протокол від «25» серпня 2022 року № 11

При укладанні програми освітнього компонента (навчальної дисципліни) за основу взята орієнтовна програма освітнього компонента (навчальної дисципліни) «Тваринництво», рекомендована Науково-методичною радою Науково-методичного центру «Агроосвіта» (протокол від 24.10.2013 р. № 1).

ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ)

“Тваринництво”

Галузь знань 21 Ветеринарна медицина

Спеціальність	211 Ветеринарна медицина
---------------	--------------------------

Освітньо-професійний ступінь Фаховий молодший бакалавр

Загальна кількість годин 78

**Форма організації освітнього процесу та види навчальних занять
обсяг годин:**

Навчальні заняття:

Лекції 32

Практичні заняття 18

Лабораторні заняття 2

Самостійна робота 26

Форма підсумкового контрольного
заходу екзамен

ВСТУП

Навчальну програму освітнього компонента (дисципліни) “Тваринництво, зоогігієна та ветеринарна санітарія” складено відповідно до вимог Галузевого стандарту вищої освіти України.

Міждисциплінарні зв'язки: “Анатомія і фізіологія сільськогосподарських тварин”, “Математика”, “Біологія”, “Основи екології”, “Акушерство, гінекологія та штучне осіменіння сільськогосподарських тварин і птиці”, “Внутрішні незаразні хвороби”, “Епізоотологія з мікробіологією”, “Годівля сільськогосподарських тварин” тощо.

Програму навчальної дисципліни складено з таких розділів:

1. Основи розведення сільськогосподарських тварин.
2. Скотарство.
3. Свинарство і вівчарство.
4. Конярство, птахівництво та інші галузі тваринництва.
5. Загальна зоогігієна з основами ветеринарної санітарії. Спеціальна зоогігієна.

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ)

1.1. Метою викладання освітнього компонента (навчальної дисципліни) “Тваринництво, зоогігієна та ветеринарна санітарія” є:

- формування у майбутніх спеціалістів умінь і компетенцій для забезпечення ефективного виробництва продукції тваринництва високої якості, підвищення рівня продуктивності тварин, умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та сучасних технологій виробництва продукції;
- усвідомлення нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням оптимальних умов утримання, годівлі, використання тварин, технологічних процесів виробництва продукції та всіх санітарно-гігієнічних вимог.

1.2. Основними завданнями вивчення освітнього компонента (дисципліни) “Тваринництво, зоогігієна та ветеринарна санітарія” є:

- засвоєння основ організації виробництва продукції тваринництва;
- розкриття спеціальних понять;
- опанування формами організації розведення тварин різних видів, поліпшення їх племінної цінності, підвищення рівня продуктивності, вжиття профілактичних заходів;
- вивчення і впровадження сучасних технологій виробництва продукції з забезпеченням вимог годівлі, утримання та використання тварин.

Як результат вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- методи розведення сільськогосподарських тварин та основи селекційно-племінної роботи;
- основні види та породи тварин різних напрямів продуктивності;

- техніку бонітування як складову племінної роботи;
- види утримання тварин різних видів;
- особливості годівлі тварин різних видів і статевовікових груп у господарствах різних форм власності і господарювання;
- шляхи підвищення продуктивності тварин;
- вимоги до якості продукції та чинні стандарти на неї;
- технологію вирощування молодняку сільськогосподарських тварин та відтворення стада;
- зоогігієнічні вимоги до повітряного середовища та мікроклімату тваринницьких приміщень, води та водозабезпечення тваринницьких ферм, обладнання приміщень для тварин;
- гігієну кормів і технологію годівлі тварин;
- організацію стійлового і пасовищного утримання;
- санітарну охорону тваринницьких об'єктів від занесення збудників заразних захворювань;
- ветеринарно-санітарні заходи в скотарстві, свинарстві, вівчарстві, конярстві, птахівництві, кролівництві і хутровому звірівництві;

вміти:

- визначати вид, породу тварини, вгодованість, живу масу, вік, масть, тип конституції;
- оцінювати екстер'єр тварин різними методами;
- проводити добір і підбір тварин;
- контролювати якість робіт із виробництва продукції тваринництва;
- нумерувати тварин, правильно і своєчасно оформляти форми первинного та племінного обліку і звітності;
- визначати фізичні показники повітря і вміст шкідливих газів у тваринницьких приміщеннях;
- використовувати різні способи і засоби очищення і знезаражування води;
- забезпечувати оптимальні зоогігієнічні умови утримання, годівлі і використання тварин.

На вивчення частини освітнього компонента (навчальної дисципліни) «Тваринництво» відведено 78 годин.

Структура навчальної дисципліни є орієнтовною. Предметні (циклові) комісії можуть змінювати кількість годин у межах загального обсягу навчального часу, який відведено на вивчення дисципліни робочим навчальним планом навчального закладу. Внесені в програму зміни повинні бути обговорені на засіданні циклової комісії і затверджені заступником директора з навчальної роботи.

2. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ)

Розділ		Тема		Обсяг годин для окремих видів навчальних занять і самостійної роботи					
№	назва	№	назва	лекції	лабораторні	практичні	семінарські	самостійна робота	разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Основи розведення сільськогосподарських тварин	1.1.	Вступ. Походження сільськогосподарських тварин і вчення про породу	1				1	2
		1.2.	Ріст і розвиток тварин	1		2		1	4
		1.3.	Конституція, екстер'єр, інтер'єр і продуктивність тварин	2		2			4
		1.4.	Добір, підбір і методи розведення	2				2	4
		1.5.	Племінна робота та основи селекції сільськогосподарських тварин на стійкість проти захворювань	2					2
Всього				8		4		4	16
2.	Скотарство	2.1.	Конституція, екстер'єр, інтер'єр, продуктивність, породи великої рогатої худоби			4	2		6
		2.2.	Техніка розведення великої рогатої худоби, вирощування молодняку і племінна робота	2		2		2	6
		2.3.	Годівля, відгодівля та утримання худоби			2			2
Всього				2		8	2	2	14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.	Свинарство і вівчарство	3.1.	Напрями продуктивності та основні породи свиней	2		2			4
		3.2.	Техніка розведення свиней і племінна робота					2	2
		3.3.	Значення вівчарства і козівництва. Біологічні особливості і види продуктивності овець та кіз. Породи овець та кіз	2	2				4
		3.4.	Техніка розведення овець та кіз					2	2
Всього				4	2	2		4	12
4.	Конярство, птахівництво та інші галузі тваринництва	4.1.	Значення конярства. Екстер'єр і породи коней	2		2			4
		4.2.	Техніка розведення коней, вирощування молодняку і племінна робота					2	2
		4.3.	Утримання і використання коней					2	2
		4.4.	Значення птахівництва. Біологічні особливості і продуктивні якості сільськогосподарської птиці. Породи, лінії і кроси сільськогосподарської птиці				2	2	4
		4.5.	Інкубація яєць і вирощування молодняку			2		2	4
		4.6.	Технологія виробництва яєць і м'яса птиці	2					2
		4.7.	Хутрові звірі та основи кролівництва					2	2
		4.8.	Основи бджільництва					4	4
Всього				4		4	2	14	24
Всього годин з навчальної дисципліни				18	2	18	4	20	66

3. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. ОСНОВИ РОЗВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

1.1. Вступ. Походження сільськогосподарських тварин і вчення про породу

Значення, зміст, теоретичні основи дисципліни, її зв'язок з іншими дисциплінами навчального плану. Сучасний стан тваринництва в Україні. Досягнення науки і кращого виробничого досвіду в збільшенні поголів'я тварин і птиці, підвищення їх продуктивності.

Час, місце приручення і одомашнення тварин. Дикі предки домашніх тварин. Основні зміни у тварин, які відбулися в процесі одомашнення. Поняття про породу. Основні фактори породоутворення. Класифікація порід. Акліматизація порід і принципи породного районування. Поняття про структуру породи.

1.2. Ріст і розвиток тварин

Поняття про ріст і розвиток сільськогосподарських тварин.

Закономірності росту і розвитку тварин. Фактори, які впливають на ріст, розвиток і скороспілість сільськогосподарських тварин.

Затримка росту й розвитку організму, який розвивається (явище ембріоналізму, неотенії, інфантилізму).

Контроль за ростом і розвитком тварин. Абсолютний і відносний приріст. Тривалість життя і господарського використання тварин.

Практичне заняття 1

Ознайомлення з журналом вирощування молодняку. Обчислення абсолютного і відносного приросту молодняку.

1.3. Конституція, екстер'єр, інтер'єр і продуктивність тварин

Поняття про конституцію сільськогосподарських тварин. Типи конституції. Роль спадковості і зовнішніх факторів у формуванні конституції. Зв'язок конституції з продуктивністю, скороспілістю і здоров'ям.

Поняття про екстер'єр сільськогосподарських тварин. Вади і недоліки тілобудови тварин, причини їх виникнення і шляхи попередження. Методи оцінювання екстер'єру: окомірний, бальний, вимірювання, обчислення індексів. Поняття про інтер'єр тварин, методи його вивчення.

Кондиції тварин.

Продуктивність тварин. Основні види продуктивності. Фактори, що впливають на продуктивність тварин. Досвід кращих господарств з підвищення продуктивності і плодючості тварин.

Практичне заняття 2

Огляд і оцінювання екстер'єру тварин, взяття основних промірів, визначення кондицій. Ознайомлення з формами обліку продуктивності тварин на фермі.

1.4. Добір, підбір і методи розведення

Поняття про добір і підбір у тваринництві. Добір тварин за комплексом ознак. Особливості добору плідників. Підбір, принципи підбору. Типи і форми підбору.

Поняття про методи розведення тварин, їх класифікація. Чистопородне розведення, його біологічні особливості і значення в удосконаленні існуючих порід.

Схрещування, його біологічна суть, значення і застосування в практиці тваринництва. Види схрещування, їх характеристика, техніка і умови застосування.

Гібридизація в тваринництві. Господарське значення і використання гібридизації.

1.5. Племінна робота та основи селекції сільськогосподарських тварин на стійкість проти захворювань

Поняття про селекційну і племінну роботу. Роль племінної роботи в якісному поліпшенні тварин. Ведення племінної роботи в племінному і користувальному тваринництві. Первинний зоотехнічний і племінний облік. Ідентифікація та реєстрація тварин в Україні.

Поняття про бонітування тварин. Мета, час і техніка його проведення. Заходи щодо результатів бонітування. Племінні записи.

Підприємства з племінної справи: племінні заводи, племінні господарства, племоб'єднання, елевери. Державні племінні книги, виставки і виводки тварин, їх значення. Профілактика поширення летальних і напівлетальних аномалій у сільськогосподарських тварин.

2. СКОТАРСТВО

2.1. Конституція, екстер'єр, інтер'єр, продуктивність, породи великої рогатої худоби

Значення скотарства і сучасні напрями його розвитку. Біологічні особливості і продуктивні якості великої рогатої худоби. Екстер'єр і конституція великої рогатої худоби в зв'язку з напрямом продуктивності. Молочна і м'ясна продуктивність великої рогатої худоби та фактори, які впливають на них.

Практичні заняття 3, 4

Заповнення форм обліку продуктивності та обчислення середньодобового і середнього надою молока на фуражну корову.

Визначення залікової маси молока, яке здають на молочні заводи.

Визначення залікової маси худоби, яку здають на м'ясокомбінат (переробне підприємство).

Семінарське заняття 1

Породи великої рогатої худоби молочного, комбінованого і м'ясного напрямку продуктивності.

2.2. Техніка розведення великої рогатої худоби, вирощування молодняку і племінна робота

Статева і господарська зрілість, вік телиць за першого осіменіння. Способи штучного осіменіння. Використання бугаїв-плідників. Зоотехнічні заходи щодо боротьби з неплідністю.

Підготовка корів до розтелу і його проведення. Вимоги до родильного відділення і профілакторію.

Організація вирощування племінного молодняку в молочному скотарстві.

Потреба молодняку в поживних речовинах. Особливості вирощування молодняку за ручного випоювання і під коровами-годувальницями. Використання замінників незбираного молока. Способи вирощування молодняку в господарствах різних форм власності і господарювання.

Завдання, форми й методи племінної роботи у товарних і племінних господарствах, на племінних заводах і племфермах господарств.

Методи розведення молочної худоби, які застосовують у товарних і племінних господарствах. Чистопородне розведення. Розведення за лініями і родинами. Види схрещування у скотарстві.

Бонітування великої рогатої худоби.

Практичне заняття 5

Реєстрація осіменінь корів і телиць, запуску, розтелу, новонароджених телят і присвоєння їм кличок.

2.3. Годівля, відгодівля та утримання худоби

Корми і підготовка їх до згодовування. Кормові норми і раціони для молочної худоби. Запуск корів. Особливості годівлі сухостійних корів і нетелей.

Годівля дійних корів. Роздій корів. Годівля і утримання бугаїв-плідників. Способи утримання великої рогатої худоби.

Пасовищне утримання худоби. Значення загінної системи випасання в боротьбі з гельмінтами.

Відгодівля, її роль у збільшенні виробництва високоякісного м'яса. Види відгодівлі. Організація і техніка відгодівлі.

Практичне заняття 6

Складання раціонів для дорослої худоби і молодняку. Аналіз складених раціонів.

3. СВИНАРСТВО І ВІВЧАРСТВО

3.1. Напрями продуктивності та основні породи свиней

Значення свинарства і завдання щодо його розвитку. Біологічні особливості свиней. Напрями продуктивності в свинарстві.

Конституція, екстер'єр та інтер'єр свиней, їх зв'язок з продуктивністю. Породи свиней різного напрямку продуктивності: велика біла, ландрас, миргородська, українська степова біла, українська степова ряба, дюрок, полтавська м'ясна, українська м'ясна.

Типи свинарських господарств. Виробництво свинини на промисловій основі.

Практичне заняття 7

Вивчення порід свиней на живих об'єктах, за фотографіями, діафільмами, навчальними відеофільмами, кінофільмами.

3.2. Техніка розведення свиней і племінна робота

Статева і господарська зрілість свиней. Підготовка кнурів і маток до парування, вік і жива маса під час першого парування. Види і техніка парування свиней. Режим використання кнурів. Підготовка маток до опоросу і його проведення. Типи опоросів. Племінна робота. Методи розведення. Бонітування свиней. Мічення свиней. Зоотехнічний і племінний облік у свиначстві. Добір свиней за походженням. Оцінювання кнурів і маток за якістю нащадків методом контрольної відгодівлі і контрольного вирощування.

3.3. Значення вівчарства і козівництва. Біологічні особливості і види продуктивності овець та кіз. Породи овець та кіз

Значення вівчарства і козівництва, стан і перспективи розвитку галузей. Біологічні особливості овець та кіз. Конституція і екстер'єр. Зоологічна і виробнича класифікація овець та кіз.

Основні види продукції вівчарства та козівництва. Типи волокон, види і властивості вовни. Організація, строки і техніка стрижень овець та кіз.

Класифікація вовни. Класифікація овчин. Смушки. Методи збереження овчин і смушок, шляхи підвищення їх якості. М'ясна і молочна продуктивність. Шляхи збільшення виробництва баранини, козлятини і молока овець та кіз.

Породи овець та кіз різного напрямку продуктивності.

Лабораторне заняття 1

Вивчення видів вовни. Визначення виходу митої вовни.

3.4. Техніка розведення овець та кіз

Статева і господарська зрілість овець та кіз. Строки парування, їх ефективність. Підготовка плідників і маток до парування. Види парвань.

Підготовка маток до ягніння і його проведення. Кошарно-базовий і сакманний методи вирощування ягнят. Формування і обслуговування сакманів. Строки і техніка відлучення ягнят. Формування отар.

4. КОНЯРСТВО, ПТАХІВНИЦТВО ТА ІНШІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

4.1. Значення конярства. Екстер'єр і породи коней

Значення, стан і перспективи розвитку галузі. Біологічні особливості та продуктивні якості коней. Конституція і екстер'єр коней різного напрямку. Недоліки та основні вади тілобудови. Масті і відмітини. Визначення віку по зубах. Вимірювання і зважування коней. Породи коней.

Практичне заняття 8

Вивчення порід коней на живих об'єктах, за альбомами, фотографіями, діафільмами, навчальними відеофільмами, кінофільмами. Визначення масті і віку коней.

4.2. Техніка розведення коней, вирощування молодняку і племінна робота

Статева і господарська зрілість коней. Підготовка жеребців і кобил до парування. Строки, способи і техніка парування коней. Навантаження на плідників. Штучне осіменіння в конярстві. Підготовка кобил до вижереблення і його проведення. Вирощування лошат-сисунів і відлучених лошат.

Організація племінної роботи в конярстві. Методи розведення. Добір і підбір.

4.3. Утримання і використання коней

Утримання коней та догляд за ними. Робочі якості коней. Фактори, що на них впливають. Упряж і запрягання коней. Основні вимоги до правильного запрягання коней у вози. Особливості використання на роботах жеребних кобил і підсисних конематок.

Спортивне конярство.

4.4. Значення птахівництва. Біологічні особливості і продуктивні якості сільськогосподарської птиці. Породи, лінії і кроси сільськогосподарської птиці

Значення птахівництва, сучасний стан і перспективи розвитку галузі. Види сільськогосподарської птиці. Біологічні особливості і продуктивні якості сільськогосподарської птиці. Екстер'єр і конституція птиці різних видів і напрямів продуктивності. Визначення статі та віку птиці. Зв'язок між екстер'єром і продуктивністю птиці.

Яйцева та м'ясна продуктивність птиці. Фактори, що на них впливають. Держстандарт на яйця і м'ясо птиці.

Відтворювальні якості птиці. Заплідненість і виводимість яєць, збереження молодняку. Фактори, що впливають на відтворювальні якості птиці.

Семінарське заняття 2

Породи, лінії і кроси птиці, їх класифікація. Яйцеві, м'ясні і м'ясо-яйцеві породи, породні групи і кроси курей. Породи і кроси качок. Породи і породні групи гусей. Породи і кроси індиків. Породні групи цесарок. Японські перепели. М'ясні голуби, страуси.

4.5. Інкубація яєць і вирощування молодняку

Будова і утворення яйця птиці. Інкубаційні якості яєць. Типи та будова інкубаторів. Режим інкубації курячих яєць. Особливості інкубації яєць інших видів птиці. Біологічний контроль у процесі інкубації. Технологічний процес в цеху інкубації.

Вирощування ремонтного молодняку. Режим зовнішніх факторів під час вирощування молодняку. Способи вирощування: клітковий, підлоговий, комбінований. Годівля молодняку і контроль під час вирощування.

Практичне заняття 9

Оцінювання інкубаційних якостей яєць. Розрахунок інкубаційних показників: заплідненість і виводимість яєць, відсоток виходу молодняку.

4.6. Технологія виробництва яєць і м'яса птиці

Схема технологічного процесу виробництва яєць. Умови, що забезпечують цілорічне рівномірне виробництво яєць.

Схема технологічного процесу виробництва м'яса бройлерів. Відловлювання і транспортування бройлерів. Особливості виробництва м'яса птиці інших видів. Забій і переробка птиці.

Спеціалізація і кооперація підприємств у яйцевому і м'ясному виробництві.

Технологічний процес виробництва яєць і м'яса птиці.

4.7. Хутрові звірі і основи кролівництва

Значення звірівництва і кролівництва. Стан і перспективи розвитку галузей. Основні види хутрових звірів. Продукція звірівництва.

Біологічні особливості кролів. Класифікація порід кролів. Техніка розведення кролів. Статева і господарська зрілість, вік першого парування. Тривалість вагітності і лактації. Окріл. Догляд за лактуючими самками і кролятами. Відлучення і вирощування кролят.

Годівля та утримання кролів і хутрових звірів.

4.8. Основи бджільництва

Значення бджільництва. Стан і перспективи розвитку галузі. Біологія бджолиної сім'ї. Породи бджіл.

Кормова база бджільництва – основний фактор, що визначає успіх розвитку цієї галузі. Годівля, утримання і розведення бджіл. Профілактичні і санітарні заходи на пасіці. Хвороби бджіл. Досвід роботи кращих бджільничих господарств.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Мартишин Л.І., Мартишин І.В., Коваль І.І. Розведення сільськогосподарських тварин: навч. посіб. Київ: Науково-методичний центр ВФПО, 2021. 190 с.
2. Генетика з основами розведення та відтворення сільськогосподарських тварин: навч. посіб./ Войтенко С.Л. Полтава: ПП Астроя, 2018. 213 с.
3. Технологія виробництва продукції тваринництва: підручник / О.П. Бусенко та ін.; за ред. О.Т. Бусенка. Київ: Агроосвіта, 2013. 496 с.
4. Технологія виробництва молока і яловичини. В.І.Костенко та ін. Київ: Агроосвіта, 2013. 503 с.
5. Технологія виробництва продукції свинарства: навч. посіб. / М. Повод та ін. Київ: Науково-методичний центр ВФПО, 2021. 360 с.
6. Штомпель М.В., Вовченко Б.О. Технологія виробництва продукції вівчарства: навч. посіб. Київ: Вища освіта, 2005. 343 с.
7. Гопка Б. М., Хоменко М.П, Павленко П.М.. Конярство: підручник. Київ: Вища освіта, 2004. 320 с.
8. Технологія виробництва продукції птахівництва: електрон. посіб. 2020. Режим доступу: <http://mdl-college-lnuvmbt.com/mod/url/view.php?id=4705>
9. Кролівництво з основами генетики та розведення : навч. посіб. Пабат В.О. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 164 с.
10. Технологія виробництва продукції бджільництва. Разанов С.Ф. та ін. Київ: Аграрна освіта, 2010. 277 с.

5. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Контроль знань і умінь студентів з дисципліни здійснюють згідно з системою організації навчального процесу. Формою підсумкового контролю є екзамен.

Система оцінювання знань, вмінь та навичок студентів передбачає виставлення оцінок за всіма формами проведення занять. Поточне оцінювання знань студентів здійснюють під час проведення лабораторних і практичних занять, навчальної практики, написання рефератів, поточного тестового та модульного контролю.